

## Vabilo k pisanju prispevkov za Filozofski maraton 2023

### FILOZOFIJA IN UMETNOST

Študentsko filozofsko društvo že vrsto let prireja tradicionalni Filozofski maraton, teden trajajočo serijo celodnevnih predavanj, ki spremlja Unescov svetovni dan filozofije. V letu 2023 se bo odvijal med 13. in 17. novembrom. Letošnja tema je *Filozofija in umetnost*. Društvo poziva oddelčne profesorje\_ice, raziskovalce\_ke in študente\_ke različnih stopenj študija filozofije in ostalih področij humanistike naj se s svojim prispevkom predstavijo širši zainteresirani javnosti.

**Prijave sprejemamo do 22. 10. 2023 na elektronski naslov [filozofskimaraton@gmail.com](mailto:filozofskimaraton@gmail.com), prijavite pa se s 150-250 besed dolгим povzetkom vašega bodočega prispevka, ki naj vključuje 5 ključnih besed. Povzetki bodo zbrani in objavljeni v brošuri ter na spletni strani društva.**

---

Ko govorimo o temi filozofija in umetnost, moramo korenine začeti iskati že v antiki, nadaljuje pa se seveda vse do danes. Poznali so jo vsi, tako na vzhodu, kot tudi na zahodu. Ni samo filozofska veja, ampak se razprostira veliko širše in globlje. Zmotno bi na prvi pogled mislili, da govorimo o umetnosti samo iz estetske perspektive. O umetnosti lahko najprej razmišljamo na ontološki in metafizični ravni, nato pa nastopi priljubljen estetski pristop. O umetnosti lahko govorimo šele, ko se vprašamo po njenih temeljih - kako jo zaznavamo in sprejemamo, ali je vse umetnost ter kaj sploh je umetnost. Umetnost je zelo široko področje, ki zajema predvsem literaturo, glasbo, gledališče, slikarstvo, kiparstvo in tudi druge sodobne (sodobnejše) medije. Na umetnost lahko gledamo tudi interdisciplinarno - družbeni, zgodovinski, socialni, geografski, antropološki ali lingvistični vidik. Lahko se polastimo tudi sodobnejših interdisciplinarnih smeri, kot je na primer kognitivna znanost. Kadar govorimo o umetnosti operiramo predvsem s pojmi kot so dobro, lepo, grdo, estetsko in sublimno. Te pridevniki so temelj umetnosti.

Nietzsche v svojem zgodnjem delu *Rojstvo tragedije iz duha grške glasbe* predstavi koncepta apoliničnega in dionizičnega, ki naj bi bila temeljna elementa grške tragedije. Ponazarjata dve nasprotujoči si umetnostni načeli; njuno medsebojno poigravanje omogoči rojstvo najvišje

umetnostne forme: grške tragedije. Apolinično je ideal individualnosti, racionalne umerjenosti in simetrične zadržanosti. Najti ga je predvsem v kiparstvu in umetnosti, ki posebej ideje lepega, saj je posebej človeške nuje po tem, da v vso kaotično pojavnost vsili razum in mero. Po drugi strani dionizično predstavlja nebrzdani tok narave in razkroj meja individualnosti – je spust v srčiko človeške eksistence, iz katere kopnita čutnost in neracionalno. Nahaja se v glasbi, plesu in ekstatičnemu kolektivnemu izkustvu tragedijskega zbora. Dionizično tvori podlago na kateri se udejani apolinično, da bi mu podalo obliko. Njuno harmonično sobivanje ustvarja mogočna in globoka umetniška dela, ki povzdignejo človeški duh in nas obenem pahnejo v vpogled v neposredno naravo naše lastne bitnosti.

*V Kritiki razsodne moči* Kant napravi razlikovanje med lepim in sublimnim. Prvo se veže na harmoničnost, simetrijo in ugodje, drugo pa na veličastnost in silo, ki v nas vzbudita grozo. Izkustvo sublimnega se pripeti, ko je um soočen z nečim tako prvotnim in silno velikim, da presega našo zmožnost, da bi ta pojav dodobra razumeli. Srečanje te vrste vzbudi občutka fascinacije in strahu obenem in lahko vodi v moralno povzdignjenje. Koncept dalje razdeli v matematično in dinamično sublimno, prvo se udejani ko kontempliramo brezmejne naravne objekte kot sta neskončno morje ali zvezdnato nebo, drugo pa ob srečanju z mogočnimi silami narave, ki vodi v občutje naše nemoči in majhnosti napram nenadzorljivemu. Živeč izraz tovrstnega izkustva je najti v delih romantikov, še posebej ponazorilen primer na področju umetnosti so slike Casparja Davida Friedricha. Schopenhauer kasneje sublimno izpne iz območja golega subjektivnega izkustva in ga umesti v najgloblji kraj človeške narave; opisuje ga kot neposredno zavedanje o metafizični realnosti sveta, ki se manifestira kot nenasitna, uničujoča sila volje, ki poganja celoto pojavnosti. Verjel je, da prek pristne umetnosti lahko presežemo svojo individualnost in s tem vpetost v tok volje, ki nemilostno ruši vse pred seboj.

Heglova filozofija umetnosti se močno osredotoča na pomen in vlogo umetnosti v zgodovini ter njenem razvoju. Zanj je umetnost ena izmed ključnih oblik, skozi katere se Geist (duh) izraža in razvija. Geist predstavlja kolektivni duh človeštva, ki se razvija skozi zgodovino in se izraža skozi različne oblike, med katerimi je tudi umetnost. Umetniška dela so izraz duhovnih vrednot, čustev in spoznanj, ki odražajo duhovne dosežke in zaznamujejo različna obdobja v človeški zgodovini. Posebej je izpostavil tudi arhitekturo kot eno izmed umetnostnih oblik, ki je po njegovem mnenju še posebej povezana z duhovnimi vrednotami in zgodovinskimi trenutki. Za Hegla je razvoj umetnosti potekal skozi zgodovinske epohe, pri čemer so se različne umetnostne oblike izmenjavale in se nadgrajevale. Vsaka epoha umetnosti

je prispevala k napredku Geista, ki se po Heglovem prepričanju neprekinjeno razvija proti višjemu nivoju zavedanja in razumevanja.

Znotraj evrocentrično pogojenega akademskega sveta islamska filozofija, tako kot islamska umetnost predstavljata kolektivno luknjo v znanju. Prvo (in dolgo časa zadnje) srečanje muslimanskega sveta z evropsko miselno sfero seže v čas njihovega prvotnega ponovnega odkritja grške filozofije in znanosti v pričetku islamskega humanizma v 8. in 9. stoletju in hkrati predstavlja čas bogatih kulturnih in intelektualnih izmenjav. Znane figure, kot so ibn Sīnā (lat. Avicenna) in Ibn Rushd (lat. Averroes), pa predstavljajo zadnji intelektualni blisk pred skoraj 800 letnim mrkom, v času katerega Evropa vidi zgolj sebe. V velikem delu se zato islamska filozofija v Zahodnem svetu ne obravnava dalj kot pa preko tako imenovanega »srednjeveškega« obdobja, torej, nekaterih figur, prevzetih za »domačo« uporabo. Danes pa prvič zopet uperjamo oči v islamski svet v njegovi polnosti in odkrivamo tudi čas, ki ga je do neke mere pozabil celo sam.

Nadebudnim predavateljem, v skladu s temo letošnjega Filozofskega maratona v premislek ponujamo umetniški svet Islamskega kulturnega prostora. Lahko se obregnete ob bogat izbor pesnitev med antičnimi časi, v katerih najdejo izvor v nomadskem življenju, in sodobnostjo, v kateri so privzele izrazito družbenokritične note. Poznavalcem bo mogoče zanimiva islamska kaligrafija (khatt), katere razvoj je globoko vezan na estetsko in filozofsko dovršen Koran. Kdor uteho najde v strukturi, se lahko zateče k arhitekturi, v kateri v islamskem svetu prevlada močan nagib h kompleksnim geometrijskim vzorcem. Ta tema je posebej dovzetna za pristop s stališč pitagorejskih razmerij in neoplatonizma, ki sta vplivala na razvoj islamske umetnosti. Bolj ambiciozni predavatelji se lahko podajo tudi v temo prepovedi reprezentacije človeškega telesa v islamski umetnosti. Prepoved predstavlja zanimiv kontrast z, v primerjavi antropocentrično klasično umetnostjo Evrope, z vidika moderne umetnosti pa lahko predstavlja tudi zanimiv vstop v diskurz o abstraktnem slikarstvu oz. umetnosti (npr. konstruktivistični slikarji). Vsi podani primeri pa lahko služijo tudi kot osvestitev o realnosti dejstva, da je umetnost produkt specifičnih kulturnih in zgodovinskih praks, ki se preko kulturnih svetov in preko zgodovine razlikujejo.

V budistični umetnosti in estetski misli, opazimo vpliv glavnih načel budistične filozofije. Glavno načelo, ki ima tu vpliv je načelo iz štirih plemenitih resnic – želja povzročča *dukkho* (nevšečnost, trpljenje). Bolj natančno, želja do nedosegljivega ali nemogočega vodi do *dukkhe*.

To je osnovno načelo, ki vodi do veselja. Siddharthova rešitev za osvoboditve od *dukkhe*, je srednja pot. To je pot med željo po nedosegljivim in željo po koncu želje po nedosegljivim. Drugače povedano, budistična pot do zadovoljstva pomeni sprejeti svet kakršen je. To se naveže na umetnosti in lepoto, kajti kakršna koli lastnost v umetnosti, mora biti umetna – v smislu da je jo je naredil človek. Umetnost je pa instrumentalna za doživljanje lepote, medtem ko ima lepota sama intrinzično vrednosti – vrednost ki je vredna sama zase, za razliko od instrumentalne vrednosti, ki je vredno zaradi nekega poslednjega učinka. Umetniške vrednosti so instrumentalne, medtem ko je lepota intrinzična. Tu lepota ni nekakšen »objektificiran užitek«. Lepota se pojavi vtelesena v objektu, zaradi tega je objekt potreben, za doživljanje lepote. V cilju budizma ni mesta za to delitev objekta in subjekta, zato se namesto besede lepote kot cilja umetnosti pojavi *Nirvana*. Z drugimi besedami, cilj budizma, *Nirvana*, je estetičen cilj – doživljanje življenja kakršno je. Doseči ta cilj ne pomeni obdati se z umetnostjo. Siddhartha je razumel *Nirvano* kot srednjo pot. *Nirvana* ne pomeni zgolj ugasnitev želje, ampak ugasnitev želje, ki ni dosegljiva. *Nirvana* je estetsko doživljanje življenja kakršno je. Ko pride do umetnosti, budistična misel ne skrbi, v kolikor pride do oblike, barve, razkošnosti, itd., v kolikor ta ne moti doživljanja življenja kakršno je.

Umetnost v antiki in antični filozofiji je vidna povsod. Od zgodnjih predsokratikov, pa vse do poznega rimskega cesarstva in zgodnjekrščanskih piscev. Z umetnostjo se tako ukvarjata tako Aristotel s svojo *Poetiko* kot sveti Avguštin s svojimi Izpovedmi. Umetnost se kaže skozi njegovo vsakdanje življenje, ki ga obdaja vsepovsod. Seveda umetnost ne predstavlja le vizualne umetnosti, kot sta slikarstvo in kiparstvo (ki je precej dominantno v antiki), temveč tudi retorika, metrično recitiranje aoidov in rapsodov, scensko uprizarjanje dram, ki prikazujejo (večkrat politično) stanje takratne družbene klime. Vseskozi zgodovinsko potovanje filozofije spremlja umetnost, ki odraža ideale takratne družbe in družbeni ideali, ki so od danes oddaljeni 2000 let ali več, so nam večkrat lahko tuji. Med tem časom je zahodna družba preskočila iz politeizma na monoteizem in pojmovanje časa, prostora ter umetnosti se je popolnoma spremenilo.

Miti in metafore so v filozofiji igrali pomembno vlogo že v obdobju antike, filozofi pa se jih poslužujejo še danes. Miti lahko predstavljajo zgodbe za sebe, kakor so ponavadi obravnavani s strani religije. V filozofiji pa so imeli in imajo še danes drugačno vlogo - v metaforičnem jeziku bralcu približajo filozofsko misel. Ko govorimo o tem, moramo omeniti antičnega filozofa Platona, on je namreč tisti, za katerega bi lahko trdili, da je začetnik takšne prakse v

filozofiji. Njegovi dialogi se skoraj vedno zaključijo v aporiji, ki pa jo največkrat doseže s predstavitvijo mita, ki zajema problematiko, o kateri se pogovarjajo liki v dialogu. Z uporabo mita, ki v takem primeru deluje kot metafora, doseže filozof pri bralcu neko globlje razumevanje. Nasploš velja v filozofiji, da je uporaba praktičnih primerov teorije nujna za dokazovanje in razumevanje le-te. Miti in metafore torej delujejo kot praktični primer, vendar pa so fiktivne narave, kar pomeni, da jih lahko uvrščamo tudi med neko vrsto umetnosti. Na tem mestu lahko omenimo tudi Friedricha Nietzscheja, ki se je prav tako posluževal metafor v njegovih filozofskih zapisih. Predvsem je uporaba metafor očitna v delu *Tako je govoril Zaratustra*, ki je zapisano kot zgodba - poglobljeno branje pa nam ponudi, s pomočjo razumevanja metafor, globlje filozofske razmisleke. Enako se pojavi v krščanski filozofiji, ki je s pomočjo uporabe metafor poskušala opisati transcendentalno. Z uporabo mitov in metafor lahko v filozofskih teorijah dosežemo boljšo natančnost, saj namesto točnega opisovanja misli (ki največkrat ne more biti dovolj natančno, sploh kadar poskušamo govoriti o Bogu in podobnih idejah) uporabimo opisovanje podobnega (metaforičnega), ki nam lahko ponudi boljši približek. Z razumevanjem metafore lahko pridobimo tudi globlji pomen kakršnekoli druge umetnosti, na primer filmov, fotografije, literature, glasbe, slikarstva in podobnega. Uporaba metafor je predvsem očitna pri avantgardnih umetnostih, ki so predstavljale različna intelektualna stališča in njihovo materialno predstavo. Materialne predstave so v tem primeru bile metafore za intelektualna stališča.

Upamo, da vam bo daljši opis teme, ki smo ga sestavili, v pomoč in oporo za odločanje pri izbiri podrobnejše tematike. Vljudno vabljeni k udeležbi!